Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 1. 2022, sen. zn. 29 ICdo 12/2020, ECLI:CZ:NS:2022:29.ICDO.12.2020.3

Číslo: 101/2022

Právní věta:

V rozsahu nezbytném pro řízení o odpůrčí žalobě, kterou se insolvenční správce domáhá vůči advokátu určení neúčinnosti právního jednání, jímž mu insolvenční dlužník (klient nebo jeho právní nástupce) uhradil pohledávku z titulu odměny za zastupování a za poskytnuté právní rady a služby, a (současně) zaplacení (vrácení) poskytnutého plnění do majetkové podstaty, není advokát vázán povinností mlčenlivosti; ve smyslu ustanovení § 21 odst. 4 zákona o advokacii se takový spor považuje za spor (o úhradu palmáre) mezi advokátem a klientem nebo právním nástupcem klienta.

Úprava obsažená v § 111 insolvenčního zákona se uplatní bez omezení i na právní jednání, jímž dlužník (klient) poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, a před rozhodnutím o úpadku uhradil svému advokátu pohledávku z titulu odměny za zastupování a za poskytnuté právní rady a služby.

Lze-li na základě vylíčení rozhodujících skutečností v odpůrčí žalobě při nezměněném žalobním návrhu (petitu) posoudit právní jednání dlužníka jako neúčinné podle § 111 insolvenčního zákona, není takovému posouzení na překážku skutečnost, že žalobce požadoval určit neúčinnost právního jednání dlužníka podle § 240 insolvenčního zákona.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 31.01.2022

Spisová značka: 29 ICdo 12/2020

Číslo rozhodnutí: 101

Číslo sešitu: 10

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Advokacie, Incidenční spory (žaloba odpůrčí), Odměna advokáta, Povinnost mlčenlivosti

Předpisy: § 111 IZ
§ 24 zákona č. 85/1996 Sb.
§ 240 IZ

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Dotčená rozhodnutí:

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009, uveřejněné pod číslem 68/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 2. 2016, sen. zn. 29 NSCR 67/2014, uveřejněné pod číslem 62/2017 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sen. zn. 29 NSCR 16/2011, uveřejněné pod číslem 54/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2502/2000, uveřejněný pod číslem 21/2003 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011, uveřejněný pod číslem 60/2014 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2020, sen. zn. 29 ICdo 113/2018, uveřejněný pod číslem 27/2021 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 1998, sp. zn. 21 Cdo 1009/98, uveřejněný pod číslem 39/99 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4841/2007, uveřejněný pod číslem 71/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010, uveřejněný pod číslem 98/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1829/2011, uveřejněný pod číslem 59/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011, uveřejněný pod číslem 115/2012 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní a obchodní

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2004, sp. zn. 29 Odo 439/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 11. 2021, sp. zn. 29 Cdo 2797/2019

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2018, sen. zn. 29 ICdo 19/2016

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2020, sen. zn. 29 ICdo 60/2018

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 6. 2012, č. j. 6 Ads 30/2012-47, Sb. NSS 2712/2012

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 14. 4. 2020, č. j. 2 As 194/2019-66

Nález Ústavního soudu ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 889/10, N 237/59 SbNU 405

Nález Ústavního soudu ze dne 13. 9. 1999, sp. zn. I. ÚS 236/1998, N 122/15 SbNU 165

Nález Ústavního soudu ze dne 14. 10. 2010, sp. zn.II. ÚS 4071/19, N 198/102 SbNU 251

Nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 3533/18, N 111/94 SbNU 331

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2020, sp. zn. III. ÚS 2842/20

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud odmítl dovolání proti výroku o nákladech odvolacího řízení rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 9. 2019, zároveň zrušil rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 9. 2019, a věc vrátil Vrchnímu soudu v Praze k dalšímu řízení.

I.
Dosavadní průběh řízení

1. Rozsudkem ze dne 24. 5. 2019, Městský soud v Praze (dále jen „insolvenční soud“) rozhodl o odpůrčí žalobě podané žalobcem AS Z. v. o. s., jako insolvenčním správcem dlužníka D. G. S., tak, že:

> [1] Určil, že „právní úkon“ dlužníka spočívající v bezhotovostní platbě ve výši 14.590,44 EUR dle smlouvy o poskytování právních služeb ze dne 24. 6. 2016, zaslané z označeného bankovního účtu dlužníka ve prospěch označeného účtu žalovaného P. O. je vůči věřitelům dlužníka neúčinným „právním úkonem“ (bod I. výroku).
>
> [2] Uložil žalovanému zaplatit do 3 dnů od právní moci rozsudku ve prospěch majetkové podstaty dlužníka částku 14.590,44 EUR (bod II. výroku).
>
> [3] Určil, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (bod III. výroku).
>
> [4] Uložil žalovanému zaplatit na účet insolvenčního soudu soudní poplatek ve výši 2.000 Kč (bod IV. výroku).

2. Insolvenční soud – vycházeje z ustanovení § 111, 235, § 236, § 237, § 238 a § 239 zákona č. 182/2006 Sb., úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenčního zákona), a dovolávaje se závěrů rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2014, sp. zn. 29 Cdo 677/2011 [jde o rozsudek uveřejněný pod číslem 60/2014 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 60/2014“), který je (stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího soudu zmíněná níže) dostupný i na webových stránkách Nejvyššího soudu], rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 3. 2018, „sp. zn.“ (správně sen. zn.) 29 ICdo 17/2016 [jde o rozsudek uveřejněný pod číslem 56/2019 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 56/2019“)], a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 2. 2016, sen. zn. 29 NSČR 67/2014, uveřejněného pod číslem 62/2017 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 62/2017“) – dospěl po provedeném dokazování k následujícím závěrům:

3. S účinností od 1. 1. 2014 [po novele insolvenčního zákona provedené zákonem č. 294/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů] se neúčinnost podle § 111 insolvenčního zákona prosazuje výlučně odpůrčí žalobou insolvenčního správce; srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2018, sp. zn. 29 Cdo 5517/2016 (jde o rozsudek uveřejněný v časopise Soudní judikatura, číslo 10, ročník 2019, pod číslem 109).

4. Mezi účastníky nebylo sporu o tom, že dlužník na základě vystavené faktury poukázal cca 2,5 měsíce poté, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, ze svého účtu na účet žalovaného částku 14.590,44 EUR, která měla představovat odměnu za vykonané právní služby podle smlouvy uzavřené před zahájením insolvenčního řízení. V té době byl dlužník ze zákona omezen v nakládání s majetkovou podstatou (s výjimkami dle § 111 odst. 2 a 3 insolvenčního zákona). Nebylo zjištěno, že by dlužník nebo žalovaný požádal insolvenční soud o souhlas s provedením odporované platby (§ 111 odst. 3 insolvenčního zákona), takže předmětem zkoumání dále bylo jen to, zda předmětná platba představovala podstatnou změnu ve skladbě dlužníkova majetku, anebo šlo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení, a zda nešlo o některou z výjimek uvedených v § 111 odst. 2 insolvenčního zákona.

5. Již v insolvenčním návrhu dlužník uvedl, že má vůči svým věřitelům neuhrazené závazky ve výši

168.912.099,06 Kč, že je předlužen a že jediným možným způsobem řešení jeho úpadku je konkurs. V seznamu závazků neoznačil dlužník žalovaného jako možného věřitele (byť smlouva o poskytování právních služeb byla uzavřena již 24. 6. 2016) a v seznamu majetku pak deklaroval jako svá aktiva peněžní prostředky na účtech ve výši cca 35.000 Kč a cca 83.000 EUR a (již jen) majetkové podíly a pohledávky nevýznamné hodnoty.

6. Podle soupisu majetkové podstaty dlužníka, předloženého insolvenčním správcem dlužníka v lednu 2017, vykazoval korunový účet dlužníka zůstatek cca 32.000 Kč a účet v eurech zůstatek 60.558,53 EUR. Ze zpeněžení majetkových podílů a za postoupení dlužníkových pohledávek se do majetkové podstaty dostaly peněžní prostředky řádově v jednotkách tisíců Kč. Odtud insolvenční soud dovozuje, že předmětnou platbou došlo k nikoli zanedbatelnému zmenšení majetku dlužníka i k podstatné změně majetku dlužníka.

7. Insolvenční soud nezpochybňuje dlužníkovo právo být i po zahájení řízení právně zastoupen advokátem, žalovaný ani další advokát (Mgr. M. B.) však v insolvenčním řízení dlužníka nezastupovali. Dlužník v insolvenčním návrhu deklaroval, že nesplňuje podmínky pro řešení úpadku reorganizací, takže tvrzení, že žalovaný s dlužníkem měl v srpnu či září 2016 připravovat reorganizační plán, shledal insolvenční soud nevěrohodným. Také právní poradenství, které mělo spočívat mj. v radách, „co dlužník může či nemůže platit po zahájení řízení“, bylo z pohledu soudu minimálně ze strany žalovaného (advokáta) nedbalé, neboť žalovaný by měl v takovém případě „poradit“ dlužníku, že k provedení platby takto významné částky peněžních prostředků na jeho osobní účet by bylo žádoucí ze zákona požádat insolvenční soud o souhlas, což se nestalo. Tvrzení o právním posuzování škodních nároků uplatněných věřitelem A. D. shledal insolvenční soud přinejmenším problematickým, neboť o žádných takových nárocích se dlužník v insolvenčním návrhu nezmínil. Posouzení, zda žalovaný fakturované právní služby dlužníku skutečně poskytl, však s ohledem na podmínky neúčinnosti stanovené v § 111 insolvenčního zákona není pro rozhodnutí soudu určující; proto insolvenční soud (pro nadbytečnost) neprovedl důkazy za tím účelem navržené.

8. Předmětná platba není podřaditelná žádné z výjimek uvedených v § 111 odst. 2 insolvenčního zákona, když zjevně nejde o úkony ke splnění povinností dle zvláštního předpisu, ani o uskutečnění činností při provozování podniku či k odvracení hrozící škody. Nejde rovněž o pohledávku za majetkovou podstatou nebo o pohledávku na roveň postavenou pohledávkám za majetkovou podstatou.

9. K odvolání žalovaného Vrchní soud v Praze rozsudkem ze dne 12. 9. 2019:

> [1] Potvrdil rozsudek insolvenčního soudu (první výrok).
>
> [2] Určil, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (druhý výrok).

10. Odvolací soud – vycházeje především z ustanovení § 111 insolvenčního zákona a z ustanovení § 118a zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“) – dospěl po přezkoumání napadeného rozhodnutí a poté, co zopakoval dokazování smlouvou o poskytování právních služeb, k následujícím závěrům:

11. Žalobu podala věcně legitimovaná osoba (§ 235 odst. 2, § 239 odst. 1 insolvenčního zákona) proti věcně pasivně legitimovanému subjektu (§ 237 odst. 1 a § 239 odst. 1 insolvenčního zákona) a vzhledem k době, kdy nastaly účinky rozhodnutí o úpadku dlužníka (10. 11. 2016), byla dodržena i lhůta k podání žaloby dle § 239 odst. 3 insolvenčního zákona. Odvolací soud pak sdílí názor insolvenčního soudu, že dlužník předmětnou platbou plnil žalovanému svůj závazek ze smlouvy, takže takové jednání lze napadnout odpůrčí žalobou, a že neúčinnost je nutno posuzovat (jelikož šlo o

plnění poskytnuté poté, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení) podle § 111 insolvenčního zákona. Insolvenční soud proto při jednání konaném 17. 5. 2019 účastníky správně poučil (dle § 118a odst. 2 o. s. ř.) o tom, že věc bude posuzována po právní stránce odlišně od názoru formulovaného v žalobě.

12. Odvolací soud dále vychází ze závěrů formulovaných v R 62/2017, v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 22. 12. 2015, sen. zn. 29 ICdo 48/2013 (jde o rozsudek uveřejněný pod číslem 106/2016 Sb. rozh. obč.), a v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2017, sen. zn. 29 ICdo 76/2015.

13. Odvolací soud pak sice sdílí námitku žalovaného, že při jednání konaném 17. 5. 2019 se mu nedostalo řádného poučení (dle ustanovení § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř.) ohledně důkazní povinnosti a povinnosti tvrzení k tomu, že dlužník platbou neporušil omezení plynoucí z ustanovení §111 odst. 1 insolvenčního zákona, potažmo k tomu, že platba má povahu výjimky dle ustanovení § 111 odst. 2 insolvenčního zákona (nebyl poučen o následcích nesplnění povinnosti), toto pochybení však nemá žádný vliv na správnost napadeného rozhodnutí.

14. V době, kdy uhradil spornou částku, již dlužník nedisponoval žádným majetkem významnější hodnoty; proto touto úhradou došlo k nikoli zanedbatelnému zmenšení jeho majetku a tedy k porušení povinnosti plynoucí z ustanovení § 111 odst. 1 insolvenčního zákona. Tvrdil-li žalovaný v odvolání (přípustně, s ohledem na vadné poučení dle ustanovení § 118a o. s. ř.), že dlužník platbu provedl v dobré víře, že jeho aktiva dosahují hodnoty téměř 139 milionů Kč, jde o tvrzení, které při posouzení, zda došlo k porušení § 111 odst. 1 insolvenčního zákona, nehraje žádnou roli.

15. Insolvenční soud nepochybil, neprovedl-li důkazy, které žalovaný navrhl k prokázání tvrzení, že právní služby dlužníku skutečně poskytl (a v jakém rozsahu). Bez zřetele k tomu, že ne zcela přiléhavě vyslovil pochybnosti o tom, zda právní služby byly skutečně poskytnuty, totiž insolvenční soud správně uzavřel, že vzhledem k podmínkám neúčinnosti právního úkonu dle § 111 insolvenčního zákona není řešení této otázky podstatné.

16. Podle odvolacího soudu pak nebylo zapotřebí dokazovat konkrétní úkony, které žalovaný učinil pro dlužníka. Dlužník platil žalovanému dlužnou platbu za právní služby výslovně vymezené ve smlouvě o poskytování právních služeb. Charakter právních služeb se jednoznačně týkal zjištění úpadkové situace dlužníka a s tím souvisejícího případného insolvenčního řízení. I kdyby žalovaný v průběhu řízení tvrdil a prokazoval poskytnutí dalších právních služeb (smlouvě se vymykajících), nebylo by to významné pro posouzení neúčinnosti úkonu spočívajícího v platbě za služby poskytnuté na základě smlouvy.

17. Vadné poučení dle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř. nemělo vliv na správnost napadeného rozhodnutí jednak proto, že žalovaný žádná další tvrzení v odvolání neuplatnil, jednak proto, že vzhledem ke sjednanému předmětu smlouvy o poskytování právních služeb nelze mít pochyb o tom, že poskytnuté plnění nepatří mezi výjimky dle § 111 odst. 2 insolvenčního zákona. Zjevně nešlo o plnění ke splnění povinností stanovených zvláštními právními předpisy (povinnost dle § 98 insolvenčního zákona takovou povinností není) ani o plnění směřující k provozování podniku v rámci obvyklého hospodaření, k odvrácení hrozící škody, k plnění zákonné vyživovací povinnosti nebo o plnění procesních sankcí. Rovněž nejde o uspokojení pohledávky za majetkovou podstatou (§ 168 insolvenčního zákona) nebo pohledávky postavené na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou (§ 169 insolvenčního zákona). Uváděl-li žalovaný, že dlužníkem uhrazená právní pomoc směřovala mimo jiné k předejití „(…) možných škod na majetku, k nimž mohlo (nebýt činnosti žalovaného) jistě dojít (…)“, pak odvolací soud zdůrazňuje, že předmět smlouvy o poskytování právních služeb takovou právní pomoc žalovaného nezahrnoval. Nadto pouhé obecné tvrzení o odvracení „možných škod“ nelze bez dalšího zahrnout pod výjimku dle § 111 odst. 2 insolvenčního zákona. V R 56/2019 Nejvyšší soud vyložil, že k naplnění výjimky dle § 111 odst. 2 insolvenčního zákona zásadně nebude

postačovat, že (obecně vzato) každou platbou, kterou dlužník plní závazek vůči svému věřiteli, odvrací možné (právním předpisem či smlouvou předpokládané) důsledky, které by jinak měly (nebýt takové platby) negativní dopad do majetkových poměrů dlužníka.

18. K poukazu žalovaného na to, že právní pomoc je ústavně zaručeným právem dlužníka plynoucím z článku 37 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina"), odvolací soud uvádí, že toto dlužníkovo právo nebylo v dané věci zpochybňováno. Případná úhrada za poskytnutí právní pomoci však při úpadku dlužníka může být uspokojena jen v intencích závazných pravidel plynoucích z insolvenčního zákona.

19. Nedůvodná je i námitka, že insolvenční soud pochybil, jestliže prováděl důkaz celým insolvenčním spisem a nadto překročil žalobní návrh. Z protokolu o jednání konaném 17. 5. 2019 plyne, že insolvenční soud jednoznačně identifikoval listiny z insolvenčního spisu, jimiž prováděl důkaz. Ohledně údajů z insolvenčního spisu nadto platí, že skutečnosti nebo důkazy, které tvořily součást insolvenčního spisu před zahájením incidenčního sporu, jsou pro insolvenční soud, který takový incidenční spor rozhoduje, přirozeným zdrojem poznatků jako skutečnosti nebo důkazy, jež mohou mít případně vliv na skutkový stav věci rozhodované incidenčním sporem. Úprava, která činí z incidenčního sporu spor rozhodovaný „v rámci insolvenčního řízení" zásadně soudcem, který vede insolvenční řízení (srov. § 160 insolvenčního zákona), má těžit právě z toho, že soudce rozhodující incidenční spor bude dobře obeznámen se všemi okolnostmi týkajícími se insolvenčního řízení a bude je moci i aplikovat; srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2018, „sp. zn." (správně sen. zn.") 29 ICdo 86/2016 (jde o rozsudek uveřejněný v časopise Soudní judikatura, číslo 1, ročníku 2020, pod číslem 8). Žalobním návrhem se žalobce (byť na podkladě odlišného právního názoru) domáhal určení, že označený právní úkon dlužníka je vůči věřitelům dlužníka neúčinným právním úkonem, a o tomto návrhu insolvenční soud také rozhodl (od žaloby se neodchýlil).

II.
Dovolání a vyjádření k němu

20. Proti rozsudku odvolacího soudu podal žalovaný dovolání, jehož přípustnost vymezuje ve smyslu ustanovení § 237 o. s. ř. argumentem, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení právních otázek, které v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyly řešeny, respektive mají být vyřešeny rozdílně, potažmo, že se odvolací osud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe. Dovolatel namítá, že napadené rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení věci (dovolací důvod dle § 241a odst. 1 o. s. ř.), a požaduje, aby Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

21. V návaznosti na výše vymezenou přípustnost dovolání předkládá dovolatel Nejvyššímu soudu k zodpovězení následující otázky:

> [1] Jde v případě, že se žalobce namísto neúčinnosti dle ustanovení § 240 insolvenčního zákona domáhá neúčinnosti dle ustanovení § 111 insolvenčního zákona, o změnu skutkového základu věci, o které je nutné rozhodnout jako o změně žaloby?
>
> [2] Může být v řízení o žalobě na určení neúčinnosti právních úkonů dlužníka spočívajících v úhradě odměny advokáta pasivně legitimován advokát, který je vázán zákonnou mlčenlivostí ohledně konkrétního obsahu právních služeb?
>
> [3] Lze na advokáta, který poskytuje kvalifikovanou právní pomoc v procesu zahájení a vedení insolvenčního řízení, pohlížet jako na běžného dodavatele služeb a posuzovat úhradu za takto poskytnuté právní služby z hlediska neúčinnosti ve smyslu ustanovení § 111 insolvenčního zákona? Není tedy skutečnost, že odměna za právní služby související se zahájením a vedením

insolvenčního řízení je splatná jen v intencích závazných pravidel plynoucích z insolvenčního zákona, zásahem do ústavně zaručeného práva na právní pomoc?

[4] Je pro posouzení obsahu reálně poskytnutých právních služeb v souvislosti s posuzováním výjimky dle ustanovení § 111 odst. 2 insolvenčního zákona dostačující pouhý odkaz na smlouvu o poskytování (právních) služeb?

[5] Lze mezi plnění, jež zakládají výjimku dle ustanovení § 111 odst. 2 insolvenčního zákona, zařadit plnění povinnosti podat insolvenční návrh ve smyslu ustanovení § 98 insolvenčního zákona?

[6] Lze okolnost, že soud prvního stupně neposkytl řádné poučení dle ustanovení § 118a o. s. ř., zhojit v odvolacím řízení pouhým připuštěním skutkových tvrzení či důkazů, aniž by odvolací soud sám poskytl řádné poučení?

22. V mezích uplatněného dovolacího důvodu argumentuje dovolatel k položeným otázkám následovně:

K otázce č. 1 (změna skutkového základu sporu)

23. Dovolatel poukazuje na to, že podanou žalobou uplatňoval žalobce neúčinnost dle § 240 insolvenčního zákona, s tím, že je zpochybňováno poskytnutí služeb, a následné posouzení nároku jako neúčinného i pro případ, že služby byly skutečně poskytnuty, má za změnu skutkového základu sporu (nikoli za pouhou změnu právní kvalifikace). V této souvislosti poukazuje i na to, že vyslovení neúčinnosti dle § 240 insolvenčního zákona má konstitutivní povahu, kdežto neúčinnost dle § 111 insolvenčního zákona je neúčinností ze zákona a byť se prosazuje odpůrčí žalobou, výrok o ní je deklaratorní. Jde o odlišné nároky.

K otázce č. 2 (mlčenlivost advokáta)

24. Dovolatel opakovaně namítal, že dle ustanovení § 21 zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, je vázán zákonnou povinností mlčenlivosti, které jej nemůže zprostit ani insolvenční správce dlužníka a předmětné řízení nepatří mezi ta, v nichž není touto mlčenlivostí vázán. K tomu se dovolává závěrů obsažených v nálezu Ústavního soudu ze dne 25. 11. 2010, sp. zn. II. ÚS 889/10 [jde o nález uveřejněný pod číslem 237/2010 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu, který je (stejně jako další rozhodnutí Ústavního soudu zmíněná níže) dostupný i na webových stránkách Ústavního soudu]. Míní, že ve sporu byl postaven před volbu buď porušit povinnost mlčenlivosti, nebo se vystavit riziku neúspěchu ve sporu, a že nikdo nemůže nutit jeho klienta, aby jej zprostil povinnosti mlčenlivosti.

K otázce č. 3 (povaha právní služby a ústavně zaručené právo na právní pomoc)

25. Potud dovolatel namítá, že aplikací závěrů obsažených v napadeném rozhodnutí dochází k zásahu do ústavně zaručených práv dlužníka na právní pomoc a k vytvoření precedentu fakticky vylučujícího do budoucna subjektům v materiálním úpadku využít kvalifikovanou právní pomoc v procesu zahájení a vedení insolvenčního řízení.

26. Insolvenční řízení lze zahájit pouze insolvenčním návrhem, jenž musí splňovat zákonné náležitosti a k němuž musí být připojeny zákonné přílohy. I z pozice soudů je poskytování právních služeb dlužníku v této souvislosti žádoucí a právě za tím účelem se dlužník obrátil na žalovaného (jenž mu poskytl příslušné rady). Dlužník tak využil své právo na kvalifikované zastoupení, které bylo využitím ústavně zaručeného práva na právní pomoc, zakotveného již v článku 37 Listiny. Toto právo je univerzální, nezadatelné. Z ustanovení § 22 zákona o advokacii je pak patrno, že advokacie se

vykonává za odměnu, jejíž nezaplacení je důvodem pro vypovězení smlouvy o poskytování právních služeb. Jinak řečeno, jako má dlužník právo na právní pomoc, má i jeho advokát nárok na přijetí přiměřené odměny. Kdyby měla být přiměřená odměna za poskytnuté právní služby pokaždé podrobena soudnímu přezkumu co do neúčinnosti jejího zaplacení, advokáti by byli nuceni bez dalšího odmítat poskytování služeb klientům v úpadku, čímž by de facto došlo k odnětí práva na právní pomoc subjektu, kterému úpadek hrozí, nebo který se v úpadku fakticky nachází. Už jen proto je žalovaný přesvědčen, že advokát poskytující služby v souvislosti s insolvenčním řízením nemůže být v intencích ustanovení § 111 insolvenčního zákona vnímán jako „každý jiný" dodavatel služeb. Výklad zvolený odvolacím soudem by dlužníku v úpadku, který nemá sám dostatečné znalosti či odbornost, fakticky znemožnil využít ústavně zakotveného práva na právní pomoc a tedy využít služeb advokáta k podání insolvenčního návrhu, což jistě nebylo smyslem ani účelem insolvenčního zákona.

27. Očekávání úhrady nákladů spojených s podáním insolvenčního návrhu je výslovně zakotveno pro účely návrhu na povolení oddlužení; odmítání úhrady oprávněných nákladů spojených s podáním insolvenčního návrhu a řešením úpadkové situace dlužníka – právnické osoby tedy způsobuje jednoznačnou nerovnováhu přístupu k právní pomoci mezi právnickou a fyzickou osobou. Ve světle výše uvedeného je pak zjevně nesprávné přirovnání služeb advokáta k běžnému dodávání služeb a formalistické posuzování výše provedené sporné platby bez zohlednění okolností a významu poskytnutého protiplnění.

K otázce č. 4 (obsah reálně poskytnutých právních služeb)

28. Dovolatel nesouhlasí s názorem odvolacího soudu, že není potřebné provádět dokazování ohledně charakteru poskytnutých služeb, maje za to, že jde o názor rozporný s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu. K tomu cituje z R 56/2019 pasáž (jde o odstavec [19]), podle které:

> „Pro účely výkladu pojmu hrozící škoda ve smyslu ustanovení § 111 odst. 2 insolvenčního zákona Nejvyšší soud v poměrech dané věci dodává, že sporné platby nelze posuzovat izolovaně od povahy plnění, které dlužníku poskytl věřitel a za které dlužník platil. Jinými slovy, bude to zpravidla povaha (spornou platbou hrazeného) plnění a jeho význam pro majetkovou podstatu dlužníka, které budou rozhodující pro posouzení, zda dlužník spornou platbou odvracel hrozící škodu."

29. Dovolatel je přesvědčen, že povaha poskytnutých právních služeb a zejména konkrétní určení toho, čeho se týkaly, je naprosto zásadní pro závěr, zda nemohlo jít o plnění, kterým byly odvraceny bezprostředně hrozící škody, respektive zda se to netýkalo běžného provozu podniku, když předmět právních služeb je ve smlouvě o poskytování právních služeb definován pouze demonstrativním výčtem. Důkazy, které soudy v této souvislosti neprovedly, má za tzv. opomenuté důkazy, jejichž neprovedení zakládá porušení obecných procesních principů a zásad.

K otázce č. 5 (povinnost podat insolvenční návrh)

30. Potud dovolatel nesouhlasí s názorem odvolacího soudu, že platba související s plněním povinnosti podat insolvenční návrh ve smyslu ustanovení § 98 insolvenčního zákona není plněním zákonné povinnosti, která by odůvodňovala aplikaci § 111 odst. 2 insolvenčního zákona, neboť nejde o povinnost stanovenou zvláštními právními předpisy. Míní, že úhrada nákladů za podání insolvenčního návrhu je činností jdoucí ku prospěchu dlužníkových věřitelů, s tím, že analogickou situaci (ve vztahu k záloze na náklady insolvenčního řízení) řešil Vrchní soud v Praze v usnesení ze dne 1. 9. 2010 se závěrem, že:

> „Úhradu zálohy na náklady insolvenčního řízení, která by byla získána z prodeje části majetku

dlužníka, však jistě nelze považovat za činnost, která by byla v neprospěch věřitelů; naopak se lze oprávněně domnívat, že při schopnosti dlužníka uhradit stanovenou zálohu je reálná šance, aby věřitelé dosáhli alespoň částečného uspokojení svých pohledávek.“

31. Dovolatel uzavírá, že úhrada právních služeb, které směřují k plnění zákonné povinnosti dlužníka (podat insolvenční návrh) a jejichž využití je výhradně ku prospěchu věřitelů dlužníka, je evidentně plněním v souladu s péčí řádného hospodáře a jde o předcházení vzniku možných škod, které by jinak zhoršovaly postavení věřitelů dlužníka ve vztahu k dobytnosti a výši možného uspokojení jejich pohledávek.

K otázce č. 6 (poučovací povinnost dle § 118a o. s. ř.)

32. Potud dovolatel odvolacímu soudu vytýká, že ač uznal pochybení insolvenčního soudu při plnění poučovací povinnosti dle § 118a o. s. ř., toto pochybení sám nenapravil (řádné poučení mu rovněž neposkytl), byť žalovaný dle jeho názoru všechny rozhodné skutečnosti dosud nevylíčil. Míní, že připuštěním novot dle § 205a o. s. ř. takovou vadu bez poskytnutí řádného poučení nelze zhojit.

33. Nad rámec položených otázek dále dovolatel cituje ustanovení § 111 odst. 1 větu první insolvenčního zákona, uváděje, že smyslem a účelem ustanovení § 111 insolvenčního zákona v intencích hrazení existujících pohledávek věřitelů dlužníka je zamezit takovému jednání, které by vedlo ke zvýhodnění jednoho věřitele na úkor ostatních; jinak řečeno, podstatou neúčinnosti právních úkonů provedených v rozporu s ustanovením § 111 insolvenčního zákona je zajištění ochrany věřitelů před těmi úkony dlužníka, které v konečném důsledku zkracují ostatní věřitele. V tomto směru dovolatel odkazuje na Zápis z jednání odborné sekce pro insolvenční právo České advokátní komory ze dne 2. 9. 2015 (založený na č. l. 14-15 spisu), dle kterého přijetí přiměřené odměny za poskytnuté právní služby není zvýhodňujícím právním úkonem. Má-li dlužník (ústavně garantované) právo na právní pomoc (a odměna advokáta nemůže být proto posouzena jako zvýhodnění věřitele), není ani možné takové jednání (úhradu odměny za poskytnuté právní služby) posoudit jako zvýhodnění věřitele a pro tento případ aplikovat ustanovení § 111 insolvenčního zákona.

34. A konečně dovolatel oběma soudům vytýká, že ostatní práva a obchodní podíly dlužníka měly za nezpeněžitelné a nevymahatelné, ač k tomu nebylo provedeno dokazování a ač údaj, že se je nedaří zpeněžit ani po 3 letech od zahájení insolvenčního řízení, bez dalšího neznamená, že byly bez hodnoty v okamžiku uskutečnění odporovaného úkonu.

III.
Přípustnost dovolání

35. Rozhodné znění občanského soudního řádu pro dovolací řízení (v aktuálním znění) se podává z bodu 2., článku II, části první zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

36. Nejvyšší soud se nejprve zabýval rozsahem podaného dovolání a jeho přípustností.

37. Dovolání výslovně směřuje proti oběma výrokům rozsudku odvolacího soudu. Při absenci dovolací argumentace na téma nákladů řízení lze dovodit (poměřováno obsahem dovolání), že ve vztahu k prvnímu výroku napadeného rozhodnutí se dovolání netýká té jeho části, kterou odvolací soud potvrdil rozsudek insolvenčního soudu ve výroku o nákladech řízení. Stejný závěr [totiž ten, že dovolání (jež i potud postrádá jakoukoli argumentaci) se netýká ani výroku o nákladech odvolacího řízení] však nelze přijmout proti výslovně projevené vůli dovolatele napadnout druhý výrok rozsudku

odvolacího soudu. Každý procesní úkon se totiž posuzuje podle toho, jak byl navenek projeven, nikoliv podle toho, jestli mezi projeveným procesním úkonem a vnitřní vůlí jednajícího je skutečný souhlas. Ani podstatný omyl účastníka mezi tím, co procesním úkonem projevil, a tím, co jím projevit chtěl, nemá žádný vliv na procesní úkon a jeho účinnost (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2003, sp. zn. 29 Odo 649/2001, uveřejněné pod číslem 11/2006 Sb. rozh. obč., jehož závěry Nejvyšší soud potvrdil např. též v usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 14. března 2012, sp. zn. 31 Cdo 2847/2011, uveřejněném pod číslem 72/2012 Sb. rozh. obč., nebo v odstavci 53. stanoviska pléna Nejvyššího soudu ze dne 5. 1. 2017, Plsn 1/2015, uveřejněného pod číslem 1/2017 Sb. rozh. st.). V rozsahu, v němž dovolání směřuje proti druhému výroku rozsudku odvolacího soudu o nákladech odvolacího řízení, však přípustnost dovolání vylučuje ustanovení § 238 odst. 1 písm. h/ o. s. ř.; Nejvyšší soud proto potud dovolání bez dalšího odmítl dle § 243c odst. 1 o. s. ř.

38. V rozsahu, v němž dovolání směřuje proti té části prvního výroku napadeného rozhodnutí, kterou odvolací soud potvrdil rozsudek insolvenčního soudu ve výrocích o věci samé, je Nejvyšší soud shledává přípustným dle ustanovení § 237 o. s. ř., když pro daný případ potud neplatí žádné z omezení přípustnosti dovolání vypočtených v § 238 o. s. ř. a v posouzení dovoláním předestřených právních otázek jde zčásti o věc dovolacím soudem neřešenou a zčásti je právní posouzení věci odvolacím soudem v rozporu s níže označenou judikaturou Nejvyššího soudu.

IV.
Důvodnost dovolání

39. Nejvyšší soud se – v hranicích právních otázek vymezených dovoláním – zabýval nejprve tím, zda je dán dovolací důvod uplatněný dovolatelem, tedy správností právního posouzení věci odvolacím soudem.

40. Právní posouzení věci je obecně nesprávné, jestliže odvolací soud posoudil věc podle právní normy, jež na zjištěný skutkový stav nedopadá, nebo právní normu, sice správně určenou, nesprávně vyložil, případně ji na daný skutkový stav nesprávně aplikoval. Při úvaze, zda právní posouzení věci odvolacím soudem je ve smyslu ustanovení § 241a odst. 1 o. s. ř. správné, vychází dovolací soud ze skutkových závěrů odvolacího soudu a nikoli z těch skutkových závěrů, které v dovolání na podporu svých právních argumentů (případně) nejprve zformuluje sám dovolatel. Srov. shodně např. důvody rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2004, sp. zn. 29 Odo 268/2003, uveřejněného pod číslem 19/2006 Sb. rozh. obč., a rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 9. 10. 2013, sp. zn. 31 Cdo 3881/2009, uveřejněného pod číslem 10/2014 Sb. rozh. obč.

41. Skutkový stav věci, jak byl zjištěn soudy nižších stupňů, dovoláním nemohl být zpochybněn a Nejvyšší soud z něj při dalších úvahách vychází. Pro právní posouzení věci jsou rozhodná především následující skutková zjištění (z nichž vyšel odvolací soud):

> [1] Dlužník (coby klient) uzavřel dne 24. 6. 2016 s žalovaným a s Mgr. M. B. (coby příkazníky – advokáty) smlouvu o poskytování právních služeb, jejímž předmětem byly (podle článku 1) právní služby spočívající v poskytování specializovaného právního poradenství, a to zejména ve vztahu k posouzení hospodářské situace dlužníka z pohledu podmínek a povinností stanovených v insolvenčním zákoně, tedy v přípravě insolvenčního návrhu, vyhotovení seznamů dle § 104 insolvenčního zákona, reorganizačního plánu, zprávy o reorganizačním plánu, jednání s věřiteli a akcionáři dlužníka o způsobů řešení případného úpadku dlužníka a zastupování dlužníka advokáty v insolvenčním řízení, jakož i ve věcech souvisejících. Byla rovněž sjednána (podle článku 2) dohoda o časové odměně ve výši 3.000 Kč za hodinu, s tím, že nad tento rámec přísluší advokátům i daň z přidané hodnoty a v případě soudních sporů

soudem přiznané náklady řízení proti protistraně, vyjma nákladů za soudní poplatky hrazené dlužníkem.

[2] Insolvenčním návrhem došlým insolvenčnímu soudu 3. srpna 2016 se (nezastoupený) dlužník domáhal zjištění svého úpadku s tím, že úpadek má být řešen konkursem.

[3] V seznamu závazků, který připojil k insolvenčnímu návrhu, dlužník označil své věřitele s pohledávkami v celkové výši 168.912.099,06 Kč (žalovaného jako věřitele neuvedl).

[4] V seznamu majetku, který připojil k insolvenčnímu návrhu, dlužník uvedl jako svůj majetek označené obchodní podíly, jejichž zůstatkovou účetní hodnotu měl za nulovou, jakož i částky 34.854,15 Kč a 82.778,51 EUR nacházející se na označených účtech u banky.

[5] Účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení vedeného na majetek dlužníka nastaly 3. srpna 2016 v 14.14 hodin, kdy insolvenční soud zveřejnil v insolvenčním rejstříku vyhlášku, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení (A-2).

[6] Dovolatel vystavil dlužníku dne 30. 9. 2016 fakturu č. 42, splatnou 14. 10. 2016, s tím, že jde o fakturaci právních služeb v částce 318.750 Kč a s připočtením částky 66.937,50 Kč, odpovídající 21% dani z přidané hodnoty, jde celkem o částku 385.687,50 Kč.

[7] Dlužník fakturu uhradil tak, že ze svého bankovního účtu zaslal 18. 10. 2016 na účet žalovaného částku l4.590,44 EUR.

[8] Usnesením ze dne 10. 11. 2016 (zveřejněným v insolvenčním rejstříku téhož dne), insolvenční soud (mimo jiné) zjistil úpadek dlužníka a jeho insolvenčním správcem ustanovil žalobce.

[9] Usnesením ze dne 30. 1. 2017 (zveřejněným v insolvenčním rejstříku téhož dne), insolvenční soud prohlásil konkurs na majetek dlužníka.

42. Na základě shora ustaveného skutkového rámce činí Nejvyšší soud k dovoláním předestřeným právním otázkám následující závěry:

43. Úvodem Nejvyšší soud poznamenává, že postrádá zdůvodnění (opodstatnění) toho, proč u právního jednání dlužníka uskutečněného v době od 1. 1. 2014 oba soudy nadále používají pojem „právní úkon“ dle § 34 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „o. z.“), nahradil tento pojem pojmem „právní jednání“ (srov. § 545 a násl. o. z.) a ve stejném duchu je proto třeba pro rozhodné období interpretovat slovní spojení „právní úkon“ v § 111 a v § 235 a násl. insolvenčního zákona. Srov. i ustanovení § 3028 odst. 3 o. z. Při absenci argumentace pro jiný závěr bude Nejvyšší soud při svých úvahách v této věci dále používat terminologii zavedenou s účinností od 1. 1. 2014 (včetně užití pojmu „závod“ místo pojmu „podnik“ v § 111 odst. 2 insolvenčního zákona).

K otázce č. 1 (změna skutkového základu sporu)

44. Pro zodpovězení této otázky jsou rozhodná následující ustanovení insolvenčního zákona a občanského soudního řádu:

§ 109 (insolvenčního zákona)

(1) Se zahájením insolvenčního řízení se spojují tyto účinky:

a/ pohledávky a jiná práva týkající se majetkové podstaty nemohou být uplatněny žalobou, lze-li je uplatnit přihláškou,

(…)

(4) Účinky zahájení insolvenčního řízení nastávají okamžikem zveřejnění vyhlášky, kterou se oznamuje zahájení insolvenčního řízení, v insolvenčním rejstříku.

(…)

§ 111 (insolvenčního zákona)

(1) Nerozhodne-li insolvenční soud jinak, je dlužník povinen zdržet se od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení. Peněžité závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení je dlužník oprávněn plnit jen v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem.

(2) Omezení podle odstavce 1 se netýká úkonů nutných ke splnění povinností stanovených zvláštními právními předpisy, k provozování podniku v rámci obvyklého hospodaření, k odvrácení hrozící škody, k plnění zákonné vyživovací povinnosti a ke splnění procesních sankcí. Dále se omezení podle odstavce 1 nevztahuje na uspokojování pohledávek za majetkovou podstatou (§ 168) a pohledávek jim postavených na roveň (§ 169); tyto pohledávky se uspokojují v termínech splatnosti, je-li to podle stavu majetkové podstaty možné.

(3) Právní úkony, které dlužník učinil v rozporu s omezeními stanovenými v důsledku účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení, jsou vůči věřitelům neúčinné, ledaže si k nim dlužník nebo jeho věřitel předem vyžádal souhlas insolvenčního soudu.

§ 235 (insolvenčního zákona)

(…)

(2) Neúčinnost dlužníkových právních úkonů, včetně těch, které tento zákon označuje za neúčinné a které dlužník učinil poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, se zakládá rozhodnutím insolvenčního soudu o žalobě insolvenčního správce, kterou bylo odporováno dlužníkovým právním úkonům (dále jen „odpůrčí žaloba“), není-li dále stanoveno jinak.

§ 239 (insolvenčního zákona)

(1) Odporovat právním úkonům dlužníka může v insolvenčním řízení pouze insolvenční správce, i když nejde o osobu s dispozičními oprávněními, a to odpůrčí žalobou podanou proti osobám, které mají povinnost vydat dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů do majetkové podstaty. Jestliže v době zahájení insolvenčního řízení probíhá o téže věci řízení na základě odpůrčí žaloby jiné osoby, nelze v něm až do skončení insolvenčního řízení pokračovat.

(…)

(4) Dlužníkovo plnění z neúčinných právních úkonů náleží do majetkové podstaty právní mocí rozhodnutí, kterým bylo odpůrčí žalobě vyhověno. Tím není dotčeno právo insolvenčního správce v případě, že šlo o peněžité plnění nebo že má jít o peněžitou náhradu za poskytnuté

plnění, požadovat odpůrčí žalobou vedle určení neúčinnosti dlužníkova právního úkonu i toto peněžité plnění nebo peněžitou náhradu plnění. Vylučovací žaloba není přípustná.

§ 240 (insolvenčního zákona)
Neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění

(1) Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí právní úkon, jímž se dlužník zavázal poskytnout plnění bezúplatně nebo za protiplnění, jehož obvyklá cena je podstatně nižší než obvyklá cena plnění, k jehož poskytnutí se zavázal dlužník.

(2) Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění se rozumí pouze právní úkon, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku, nebo právní úkon, který vedl k dlužníkovu úpadku. Má se za to, že právní úkon bez přiměřeného protiplnění učiněný ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, je úkonem, který dlužník učinil v době, kdy byl v úpadku.

(3) Právnímu úkonu bez přiměřeného protiplnění lze odporovat, byl-li učiněn v posledních 3 letech před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch osoby dlužníku blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, anebo v době 1 roku před zahájením insolvenčního řízení ve prospěch jiné osoby.

(4) Právním úkonem bez přiměřeného protiplnění není

a/ plnění uložené právním předpisem,

b/ příležitostný dar v přiměřené výši,

c/ poskytnutí plnění, kterým bylo vyhověno ohledům slušnosti, nebo

d/ právní úkon, o kterém dlužník se zřetelem ke všem okolnostem důvodně předpokládal, že z něj bude mít přiměřený prospěch, a to za předpokladu, že nešlo o úkon učiněný ve prospěch osoby dlužníkovi blízké nebo osoby, která tvoří s dlužníkem koncern, a že osoba, v jejíž prospěch byl úkon učiněn, nemohla ani při náležité pečlivosti poznat, že dlužník je v úpadku, nebo že by tento úkon mohl vést k úpadku dlužníka.

§ 95 (o. s. ř.)

(1) Žalobce (navrhovatel) může za řízení se souhlasem soudu měnit návrh na zahájení řízení. Změněný návrh je třeba ostatním účastníkům doručit do vlastních rukou, pokud nebyli přítomni jednání, při němž ke změně došlo.

(2) Soud nepřipustí změnu návrhu, jestliže by výsledky dosavadního řízení nemohly být podkladem pro řízení o změněném návrhu. V takovém případě pokračuje soud v řízení o původním návrhu po právní moci usnesení.

45. Ve výše uvedené podobě, pro věc rozhodné, platila citovaná ustanovení insolvenčního zákona od zahájení insolvenčního řízení na majetek dlužníka a později nedoznala změn. Ustanovení § 95 o. s. ř. v citované podobě nedoznalo změn od zahájení sporu.

46. Dovolací argumentace k otázce č. 1 vychází z toho, že skutkový základ sporu nedovoloval právní posouzení věci v rovině neúčinnosti dle § 111 insolvenčního zákona.

47. Judikatura i literatura je ustálena v závěru, že o změnu žaloby (§ 95 o. s. ř.) jde nejen tehdy,

domáhá-li se žalobce něčeho jiného než v původní žalobě, nebo požaduje-li na základě stejného skutkového základu více, než požadoval v původní žalobě, ale rovněž v případě, že žalobce sice i nadále požaduje stejné plnění (stejné kvality a stejného rozsahu), ale na základě jiného skutkového stavu (skutkového základu věci), než jak ho vylíčil v původní žalobě [v judikatuře srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2502/2000, uveřejněný pod číslem 21/2003 Sb. rozh. obč., a v literatuře např. Drápal, L., Bureš, J. a kol.: Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 2009 (dále jen „Komentář"), str. 622]. Nejde však o změnu žaloby, jestliže žalobce při nezměněném „vylíčení rozhodujících skutečností" a žalobním petitu mění právní kvalifikaci svého nároku. Jde-li o tentýž skutek (a to je pravidlem), je jeho posouzení po právní stránce úkolem soudu; žalobce nemusí svůj nárok právně kvalifikovat, a pokud tak učiní, není soud jeho právním názorem vázán. Pouhá změna v právní kvalifikaci skutku proto není změnou žaloby [srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 7. 2004, sp. zn. 29 Odo 439/2002, uveřejněný v časopise Soudní judikatura číslo 9, ročníku 2004, pod číslem 172, nebo opět Komentář, str. 622]. V usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 9. 2. 2011, sp. zn. 31 Cdo 365/2009, uveřejněném pod číslem 68/2011 Sb. rozh. obč., k tomu Nejvyšší soud vysvětlil, že o odlišný předmět sporu (o odlišnou věc) nejde ani tam, kde by odlišné právní posouzení téhož skutku mohlo vést k určení jiného věcně příslušného soudu. Lze doplnit, že přímo při výkladu ustanovení § 235 a násl. insolvenčního zákona Nejvyšší soud uzavřel (v rozsudku ze dne 28. 2. 2018, sen. zn. 29 ICdo 19/2016, uveřejněném v časopise Soudní judikatura, číslo 6, ročníku 2019, pod číslem 67), že i pro odpůrčí žalobu podle insolvenčního zákona platí, že pro posouzení rozsahu vázanosti žalobou je určující vylíčení skutkových okolností a žalobní návrh, přičemž je třeba vždy posuzovat celou žalobu podle jejího obsahu. Naopak není rozhodné, jak věc po právní stránce posoudí (v žalobě) žalobce.

48. Z žaloby (č. l. 1-5) je patrno, že obsahuje skutková tvrzení o dni zahájení insolvenčního řízení (3. 8. 2016), o době, kdy byl zjištěn úpadek dlužníka (10. 11. 2016) a prohlášen konkurs na majetek dlužníka (30. 1. 2017), o dni uzavření smlouvy o poskytování právních služeb (24. 6. 2016), o fakturaci těchto právních služeb dovolatelem (fakturou č. 42 ze dne 30. 9. 2016) a o tom, že dlužník na tuto fakturu uhradil dovolateli dne 18. 10. 2016 (převodem z účtu vedeného v cizí měně) částku 14.590 EUR. Tamtéž se uvádí, že v době úhrady uvedené částky již byl dlužník v úpadku v obou jeho formách a vzhledem k tomu, že žalovaný dlužníka nezastupoval v insolvenčním řízení, jde o právní úkon bez přiměřeného protiplnění dle § 240 insolvenčního zákona.

49. Odkaz na ustanovení § 240 insolvenčního zákona je právní kvalifikací nároku žalobcem, kterou soud není vázán. Skutkový základ dané věci popsaný v žalobě pak dovoloval její právní posouzení i v rovině neúčinnosti právního jednání dlužníka dle § 111 insolvenčního zákona.

50. Ustanovení § 111 insolvenčního zákona upravuje tzv. zákonnou neúčinnost právních jednání, která dlužník učinil v rozporu s omezeními stanovenými v důsledku účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení, přičemž se prosazuje (dovolávat se jí má smysl) jen ve spojení s následným zjištěním úpadku dlužníka (R 62/2017). S účinností od 1. 1. 2014 (po novele insolvenčního zákona provedené zákonem č. 294/2013 Sb.) se také neúčinnost podle § 111 insolvenčního zákona prosazuje výlučně odpůrčí žalobou insolvenčního správce; srov. § 235 odst. 2 insolvenčního zákona a opět i R 62/2017, jakož i R 56/2019. O jiný skutkový základ sporu (o jiný skutek) v intencích výše shrnuté judikatury nejde (nemůže jít) jen proto, že (jak namítá dovolatel) vyslovení neúčinnosti dle § 240 insolvenčního zákona má konstitutivní povahu, kdežto neúčinnost dle § 111 insolvenčního zákona je neúčinností ze zákona (a byť se uplatňuje odpůrčí žalobou, výrok o ní je deklaratorní). Podstatné je, že při jediném možném způsobu uplatnění nároku (odpůrčí žalobou), nezměněném vylíčení rozhodujících skutečností a nezměněném žalobním návrhu (tzv. petitu) se liší jen právní kvalifikace věci. Účinky popsané v § 239 odst. 4 insolvenčního zákona se s účinností od 1. 1. 2014 prosazují i ve vztahu k neúčinnosti dle § 111 insolvenčního zákona.

51. Odpověď na otázku č. 1 tedy zní tak, že lze-li na základě vylíčení rozhodujících skutečností v odpůrčí žalobě při nezměněném žalobním návrhu (petitu) posoudit právní jednání dlužníka jako neúčinné podle § 111 insolvenčního zákona, není takovému posouzení na překážku skutečnost, že žalobce požadoval určit neúčinnost právního jednání dlužníka podle § 240 insolvenčního zákona.

52. Soudy tudíž byly oprávněny posoudit věc v režimu § 111 insolvenčního zákona a dovolání potud není opodstatněné.

K otázce č. 2 (mlčenlivost advokáta)

53. Pro řešení této otázky jsou dále rozhodná i následující ustanovení insolvenčního zákona a zákona o advokacii:

§ 110 (insolvenčního zákona)

(1) Věřitelé dlužníka jsou od zahájení insolvenčního řízení oprávněni uplatnit v něm své pohledávky přihláškou, a to i v případě, že insolvenční soud ještě nezveřejnil výzvu k podávání přihlášek.

(…)

§ 173 (insolvenčního zákona)
Podání přihlášky

(…)

(4) Přihláška pohledávky má pro běh lhůty k promlčení nebo pro zánik práva stejné účinky jako žaloba nebo jiné uplatnění práva u soudu, a to ode dne, kdy došla insolvenčnímu soudu. Přihlášku pohledávky, která je podána u jiného než insolvenčního soudu, postoupí tento soud neprodleně soudu insolvenčnímu, aniž o tom vydává rozhodnutí; účinky spojené s podáním takové přihlášky nastávají dnem, kdy přihláška dojde insolvenčnímu soudu.

§ 174 (insolvenčního zákona)

(…)

(2) Přihláška pohledávky musí kromě obecných náležitostí podání obsahovat důvod vzniku a výši přihlašované pohledávky. Důvodem vzniku přihlašované pohledávky se rozumí uvedení skutečností, na nichž se pohledávka zakládá.

(…)

§ 21 (zákona o advokacii)

(1) Advokát je povinen zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o nichž se dozvěděl v souvislosti s poskytováním právních služeb.

(2) Povinnosti mlčenlivosti může advokáta zprostit pouze klient a po jeho smrti či zániku právní nástupce klienta; má-li klient více právních nástupců, ke zproštění advokáta povinnosti mlčenlivosti je potřebný souhlasný projev všech právních nástupců klienta. Zbavení povinnosti mlčenlivosti advokáta klientem nebo jeho právním nástupcem anebo jeho právními nástupci musí být provedeno písemnou formou a musí být adresováno advokátovi; v řízení před soudem tak lze učinit i ústně do protokolu. I poté je však advokát povinen zachovávat mlčenlivost, je-li

z okolností případu zřejmé, že ho klient nebo jeho právní nástupce této povinnosti zprostil pod nátlakem nebo v tísni.

(…)

(4) Povinností mlčenlivosti není advokát vázán v rozsahu nezbytném pro řízení před soudem nebo jiným orgánem, je-li předmětem řízení spor mezi ním a klientem nebo jeho právním nástupcem; povinností mlčenlivosti není advokát vázán též v řízení podle § 55, v řízení o žalobě proti rozhodnutí Komory anebo v řízení o kasační stížnosti proti rozhodnutí soudu o této žalobě podle zvláštního právního předpisu, jakož i v řízení ve věcech uvedených v § 55b, a to v rozsahu nezbytném pro ochranu jeho práv nebo právem chráněných zájmů jako advokáta.

(…)

54. Ve výše uvedené podobě, pro věc rozhodné, platila citovaná ustanovení insolvenčního zákona od zahájení insolvenčního řízení na majetek dlužníka a později nedoznala změn. Ustanovení § 21 zákona o advokacii v citované podobě nedoznalo změn od uzavření smlouvy o poskytování právních služeb.

55. Nejvyšší soud nemá pochyb o tom, že povinnost mlčenlivosti advokáta (promítnutá na zákonné úrovni především v § 21 zákona o advokacii) je základním předpokladem pro poskytování právní pomoci a tím i nezbytnou podmínkou fungování demokratické společnosti. Výkon profese advokáta vychází z důvěrného vztahu mezi advokátem a klientem a z důvěry klienta v mlčenlivost advokáta. Nejde o výsadu advokáta, která by měla založit vynětí z obecně platného a závazného právního řádu, nýbrž o povinnost uloženou advokátu v zájmu jeho klientů a pro jejich ochranu. V tomto smyslu také profesionální tajemství a jeho dodržování advokátem požívá příslušné ochrany [srov. např. již zmíněný nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 889/10 (odstavec 17.), nebo též nález Ústavního soudu ze dne 11. 6. 2019, sp. zn. II. ÚS 3533/18 (odstavec 20.)]. V nálezu ze dne 14. 10. 2020, sp. zn. II. ÚS 4071/19, Ústavní soud dodal, že považuje povinnost mlčenlivosti za jednu z významných součástí garancí ústavně zaručených základních lidských práv na soudní ochranu dle článku 36 odst. 1 Listiny a na právní pomoc dle článku 37 odst. 2 Listiny, která si vyžaduje zvláštní ochranu. Představuje totiž jeden z nosných pilířů, na nichž je vystavěn vztah důvěrnosti mezi advokátem a jeho klientem. Význam důvěrnosti tohoto vztahu v demokratickém a právním státě je zcela kardinální, neboť vytváří nutný předpoklad pro skutečné naplnění práva na kvalifikovanou právní pomoc v každém konkrétním příkladu. Toto právo, které je důležitým součinitelem práva na soudní ochranu a rovnost v řízení, by totiž zůstalo mrtvým, v praxi reálně nepoužitelným, pokud by osoby potřebující kvalifikovanou právní pomoc byly vystaveny dvěma ohňům – neposkytnutí všech potřebných informací advokátovi v obavě z jejich zneužití a přijetí rizika, že právní řízení či jiná forma právního styku dopadne kvůli tomu v klientův neprospěch, nebo poskytnutí všech informací a riskování, že daná věc sice dopadne pro klienta dobře, avšak citelná (eventuálně i větší) újma mu vznikne případným zneužitím těchto informací (odstavec 24.).

56. Jak ovšem detekují i označené nálezy, povinnost mlčenlivosti advokáta není povinností bezvýjimečnou (absolutní). Jedna ze zákonem pojmenovaných výjimek se prosazuje (v rozsahu nezbytném pro řízení před soudem nebo jiným orgánem), je-li předmětem řízení spor mezi advokátem a klientem (nebo právním nástupcem klienta); srov. § 21 odst. 4 zákona o advokacii. Takovým typem sporu je nejen spor, v němž se advokát (jako žalobce) domáhá vůči klientu (nebo právnímu nástupci klienta) úhrady dlužného palmáre (dlužné odměny za zastupování a poskytnuté právní rady a služby), nýbrž i spor, v němž jako žalující strana vystupuje klient (jeho právní nástupce) domáhající se po advokátu (jako žalovaném) vrácení (zaplacení) tvrzeného přeplatku palmáre (v souvislosti s vyúčtováním vyplacených záloh), nebo např. náhrady škody vzniklé vadně poskytnutou právní službou.

57. Ponechá-li se (prozatím) stranou zvláštní úprava pro oddlužení (srov. § 390a insolvenčního zákona), pak v těch případech, v nichž je vedeno insolvenční řízení na majetek klienta (nebo právního nástupce klienta), který dosud neuspokojil pohledávku advokáta z titulu dlužného palmáre, vzniklou před zahájením insolvenčního řízení [tedy ve smyslu ustanovení § 97 odst. 1 části věty za středníkem insolvenčního zákona přede dnem, kdy insolvenční návrh došel věcně příslušnému soudu (insolvenčnímu soudu)], nezaznamenal Nejvyšší soud v praxi žádné pochybnosti o tom, že advokát je povinen přihlásit takovou pohledávku do insolvenčního řízení [chce-li být v návaznosti na způsob řešení úpadku alespoň poměrně uspokojen z majetku (insolvenčního) dlužníka] nejpozději v propadné přihlašovací lhůtě stanovené rozhodnutím o úpadku (k povaze pohledávek srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sen. zn. 29 NSČR 16/2011, uveřejněné pod číslem 54/2012 Sb. rozh. obč.). Insolvenční zákon pak pro takovou pohledávku nestanoví žádné zvláštní pravidlo přednosti jen proto (jen z toho důvodu), že jde (má jít) o pohledávku z titulu odměny za zastupování (insolvenčního) dlužníka a jemu poskytnuté právní rady a služby. Přihláška takové pohledávky do insolvenčního řízení vedeného na majetek klienta (nebo právního nástupce klienta) má ode dne, kdy došla insolvenčnímu soudu, pro běh lhůty k promlčení nebo pro zánik práva stejné účinky jako žaloba nebo jiné uplatnění práva u soudu (§ 173 odst. 4 insolvenčního zákona) a advokát (coby věřitel) může pohledávku přihlásit do insolvenčního řízení od zahájení insolvenčního řízení (§ 110 odst. 1 insolvenčního zákona), přičemž od okamžiku, kdy nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení (§ 109 odst. 4 insolvenčního zákona), pohledávku, kterou lze uplatnit přihláškou, již nelze uplatnit žalobou (§ 109 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona). Z takto pojatého (jediného možného) způsobu uplatnění neuspokojené pohledávky v insolvenčním řízení plyne, že v rozsahu nezbytném pro přezkoumání a zjištění pohledávky, kterou přihlásil do insolvenčního řízení vedeného na majetek klienta (nebo jeho právního nástupce) z titulu odměny za zastupování klienta a jemu poskytnuté právní rady a služby, není advokát (coby přihlášený věřitel) vázán povinností mlčenlivosti, když v uvedeném právním rámci jde ve smyslu ustanovení § 21 odst. 4 zákona o advokacii rovněž o spor (o úhradu palmáre) mezi advokátem (coby přihlášeným věřitelem) a klientem nebo právním nástupcem klienta (coby insolvenčním dlužníkem).

58. Výše řečené platí nejen pro způsob, jakým má advokát pohledávku přihlásit do insolvenčního řízení [srov. požadavek na uvedení důvodu vzniku pohledávky (tedy skutečností, na nichž se pohledávka zakládá) v přihlášce, formulovaný v § 174 odst. 2 insolvenčního zákona], nýbrž i pro vedení možného incidenčního sporu vyvolaného popěrným úkonem k tomu oprávněné osoby [insolvenčního správce, jiného přihlášeného věřitele nebo (při oddlužení nebo při reorganizaci) dlužníka]. Posouzení incidenčního sporu o pravost výši nebo pořadí takové pohledávky jako sporu mezi advokátem (coby přihlášeným věřitelem popřené pohledávky) a klientem nebo právním nástupcem klienta (coby insolvenčním dlužníkem) přitom nepřekáží ani to, že klient nebo právní nástupce klienta (coby insolvenční dlužník) nebude ani stranou sporu, tedy že půjde o spor mezi popírajícím insolvenčním správcem na straně jedné a advokátem (přihlášeným věřitelem popřené pohledávky) na straně druhé, nebo o spor mezi jiným (popírajícím) přihlášeným věřitelem na straně jedné a advokátem (přihlášeným věřitelem popřené pohledávky) na straně druhé. I v těchto případech totiž půjde v konečném důsledku o to, zda vůbec, případně v jaké výši a v jakém pořadí, může advokát uspokojit takovou pohledávku z majetkové podstaty svého klienta (nebo jeho právního nástupce).

59. Stejně tak nemá Nejvyšší soud pochyb o tom, že ve smyslu ustanovení § 21 odst. 4 zákona o advokacii půjde o spor mezi advokátem a klientem nebo právním nástupcem klienta i tehdy, rozhodne-li se insolvenční správce jako osoba, na kterou prohlášením konkursu na majetek klienta nebo právního nástupce klienta přešlo oprávnění nakládat s majetkovou podstatou (§ 229 odst. 3 písm. c/, § 246 odst. 1 insolvenčního zákona), že bude žalobou vymáhat po advokátu (do majetkové podstaty) vrácení (zaplacení) tvrzeného přeplatku palmáre (v souvislosti s vyúčtováním vyplacených záloh), nebo např. náhradu škody vzniklé klientu vadně poskytnutou právní službou advokáta.

60. V témže duchu je nutno pohlížet i na odpůrčí žalobu, kterou se insolvenční správce [coby jediná k tomu oprávněná osoba a bez zřetele k tomu, že nejde o osobu s dispozičními oprávněními (srov. § 239 odst. 1 insolvenčního zákona)] domáhá vůči advokátu určení neúčinnosti právního jednání, jímž mu insolvenční dlužník (klient nebo jeho právní nástupce) uhradil pohledávku z titulu odměny za zastupování a za poskytnuté právní rady a služby, a (současně) zaplacení (vrácení) poskytnutého plnění do majetkové podstaty (§ 239 odst. 4 insolvenčního zákona). O tom, že splnění dluhu je právním jednáním, v judikatuře pochybnosti nejsou (srov. R 60/2014). Rozsudek, jímž insolvenční soud takové žalobě vyhoví, v konečném důsledku opět vede k tomu, že se pohledávka advokáta vůči klientu (jeho právnímu nástupci) stane neuspokojenou.

61. Jinak řečeno (shrnuto), v rozsahu nezbytném pro řízení o odpůrčí žalobě, kterou se insolvenční správce domáhá vůči advokátu určení neúčinnosti právního jednání, jímž mu insolvenční dlužník (klient nebo jeho právní nástupce) uhradil pohledávku z titulu odměny za zastupování a za poskytnuté právní rady a služby, a (současně) zaplacení (vrácení) poskytnutého plnění do majetkové podstaty, není advokát vázán povinností mlčenlivosti; ve smyslu ustanovení § 21 odst. 4 zákona o advokacii se takový spor považuje za spor (o úhradu palmáre) mezi advokátem a klientem nebo právním nástupcem klienta.

62. Ostatně, již v rozsudku ze dne 6. 6. 2012, č. j. 6 Ads 30/2012-47, uveřejněném pod číslem 2712/2012 Sbírky rozhodnutí Nejvyššího správního soudu [který je (stejně jako další rozhodnutí Nejvyššího správního soudu zmíněné níže) dostupný i na webových stránkách Nejvyššího správního soudu], Nejvyšší správní soud ozřejmil, že účelem ustanovení § 21 odst. 4 zákona o advokacii je zajistit, aby povinnost mlčenlivosti chránící důvěru ve vztahu advokáta a klienta nebyla advokátovi nepřiměřenou překážkou v obraně jeho práv vůči klientovi. V rozsudku ze dne 14. 4. 2020, č. j. 2 As 194/2019-66, pak Nejvyšší správní soud vysvětlil, že poskytnutím informací obsahujících vyčíslení odměny právního zastoupení v určitém období nemůže být nijak narušena důvěrnost vztahu mezi advokátem a jeho klientem, stejně jako samotné sdělení částek, jež byly zaplaceny za právní služby a uvedení spisových značek, specifikace soudu, u něhož bylo řízení vedeno, kvantifikace času stráveného advokátem na konkrétní věci a údaj o hodinové sazbě.

63. Dovolání tedy ani potud není důvodné, když povinnost mlčenlivosti advokáta nebyla (není) v daném sporu na překážku tomu, aby v rámci své procesní obrany v nezbytném rozsahu řádně specifikoval a doložil právní služby, které si nechal zaplatit.

K otázce č. 3 (povaha právní služby a ústavně zaručené právo na právní pomoc)

64. Pro řešení otázky č. 3 jsou dále rozhodná i následující ustanovení Listiny základních práv a svobod, občanského soudního řádu, zákona o advokacii a insolvenčního zákona:

Článek 37 (Listiny)

(…)

(2) Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení.

(…)

§ 30 (o. s. ř.)

(1) Účastníku, u něhož jsou předpoklady, aby byl soudem osvobozen od soudních poplatků (§ 138), předseda senátu ustanoví na jeho žádost zástupce, jestliže je to nezbytně třeba k ochraně jeho zájmů. O tom, že může tuto žádost podat, je předseda senátu povinen účastníka poučit.

(2) Vyžaduje-li to ochrana zájmů účastníka nebo jde-li o ustanovení zástupce pro řízení, v němž je povinné zastoupení advokátem (notářem), ustanoví mu předseda senátu v případě uvedeném v odstavci 1 zástupce z řad advokátů.

§ 18 (zákona o advokacii)

(1) Advokát je oprávněn poskytnutí právních služeb odmítnout, pokud nebyl podle zvláštních předpisů ustanoven nebo Komorou k poskytnutí právních služeb podle odstavce 2 určen; ustanovení § 19 tím není dotčeno.

(2) Ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem podle zvláštních právních předpisů a ani se nemůže domoci poskytnutí právních služeb podle tohoto zákona (dále jen „žadatel“), má právo, aby mu Komora na základě jeho včasného návrhu advokáta určila. V téže věci však může být žadateli určen Komorou advokát pouze jednou; to neplatí, odmítne-li v této věci dříve určený advokát poskytnout právní služby z důvodů uvedených v § 19. V rozhodnutí o určení advokáta Komora vymezí věc, v níž je advokát povinen právní služby poskytnout, jakož i rozsah těchto služeb. Komora může v rozhodnutí o určení advokáta stanovit i další podmínky poskytnutí právních služeb, včetně povinnosti poskytnout právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud to odůvodňují příjmové a majetkové poměry žadatele. Komorou určený advokát je povinen právní služby žadateli poskytnout za Komorou určených podmínek. To neplatí, jsou-li dány důvody pro odmítnutí poskytnutí právních služeb uvedené v § 19 nebo jde-li o zjevně bezdůvodné uplatňování nebo bránění práva; v těchto případech advokát o důvodech neposkytnutí právních služeb bez odkladu písemně vyrozumí žadatele a Komoru. Určení advokáta Komorou nenahrazuje plnou moc vyžadovanou zvláštními právními předpisy k obhajobě toho, jemuž byl advokát Komorou určen, v trestním řízení nebo k jeho zastupování v jiném řízení.

(3) Pokud žadatel žádá, aby mu byly právní služby určeným advokátem poskytnuty bezplatně nebo za sníženou odměnu, je povinen současně s podáním návrhu na určení advokáta Komorou prokázat, že jeho příjmové a majetkové poměry takové poskytnutí právních služeb odůvodňují; způsob prokazování příjmových a majetkových poměrů žadatele, jakož i rozsah údajů, které je žadatel povinen Komoře sdělit, stanoví Ministerstvo spravedlnosti po předchozím vyjádření Komory vyhláškou.

(4) Komora určení advokáta kdykoli zruší, pokud během poskytování právních služeb tímto advokátem v příslušné věci pominou důvody, na základě kterých byl advokát Komorou určen. Nedohodne-li se advokát s klientem jinak nebo neučiní-li klient jiné opatření, je advokát povinen po dobu 15 dnů ode dne, kdy došlo ke zrušení jeho určení k poskytování právních služeb, činit veškeré neodkladné úkony tak, aby klient neutrpěl na svých právech nebo oprávněných zájmech újmu. To neplatí, pokud klient advokátovi sdělí, že na splnění této povinnosti netrvá.

(5) Povinnost určeného advokáta poskytnout právní služby bezplatně nebo za sníženou odměnu Komora kdykoli, popřípadě i se zpětnou účinností, zruší nebo změní, jestliže se po dobu poskytování právních služeb určeným advokátem ukáže, že poměry klienta poskytnutí právních služeb bezplatně nebo za sníženou odměnu neodůvodňují, popřípadě neodůvodňovaly.

(6) Mají-li být právní služby určeným advokátem poskytnuty bezplatně nebo za sníženou odměnu, Komora dbá na to, aby k takovému poskytnutí právních služeb byli advokáti určováni rovnoměrně, a to i s ohledem na složitost věci, ve které mají být právní služby poskytnuty, a na možné náklady, které mohou určenému advokátovi v souvislosti s poskytnutím právních služeb vzniknout.

§ 5 (insolvenčního zákona)
Zásady insolvenčního řízení

Insolvenční řízení spočívá zejména na těchto zásadách:

a/ insolvenční řízení musí být vedeno tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn a aby se dosáhlo rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů;

b/ věřitelé, kteří mají podle tohoto zákona zásadně stejné nebo obdobné postavení, mají v insolvenčním řízení rovné možnosti;

c/ nestanoví-li tento zákon jinak, nelze práva věřitele nabytá v dobré víře před zahájením insolvenčního řízení omezit rozhodnutím insolvenčního soudu ani postupem insolvenčního správce;

d/ věřitelé jsou povinni zdržet se jednání, směřujícího k uspokojení jejich pohledávek mimo insolvenční řízení, ledaže to dovoluje zákon.

§ 390a (insolvenčního zákona)
Podání návrhu na povolení oddlužení a insolvenčního návrhu

(1) Není-li dále stanoveno jinak, musí být návrh podle § 390 odst. 1 sepsán a za dlužníka podán

a/ advokátem, notářem, soudním exekutorem, insolvenčním správcem, nebo

b/ akreditovanou osobou; akreditovanou osobou je právnická osoba, které byla rozhodnutím ministerstva udělena akreditace pro poskytování služeb v oblasti oddlužení podle tohoto zákona;

osoba podle písmen a/ a b/ která je dlužníkem zmocněna, jen aby sepsala a v jeho zastoupení podala návrh podle § 390 odst. 1, není zástupcem dlužníka v insolvenčním řízení. Při sepisu návrhu podle § 390 odst. 1 dlužníka během porady poučí o jeho povinnostech v insolvenčním řízení.

(2) Odstavec 1 se nepoužije,

a/ je-li dlužníkem fyzická osoba, která má právnické nebo ekonomické vzdělání v magisterském studijním programu nebo vykonala zkoušku insolvenčního správce, nebo

b/ je-li dlužníkem právnická osoba a jedná-li za ni osoba uvedená v § 21 občanského soudního řádu, která má právnické nebo ekonomické vzdělání v magisterském studijním programu nebo vykonala zkoušku insolvenčního správce.

(3) Osobě podle odstavce 1 písm. a/, která sepsala a za dlužníka podala návrh na povolení oddlužení anebo také insolvenční návrh podle § 390 odst. 1, náleží odměna, jejíž maximální výše činí 4.000 Kč bez daně z přidané hodnoty a v případě společného oddlužení manželů 6.000 Kč bez daně z přidané hodnoty; v odměně je zahrnuta také náhrada nákladů vynaložených v souvislosti se sepisem a podáním návrhů podle části věty před středníkem. Za sepis a podání návrhu na povolení oddlužení anebo také insolvenčního návrhu podle § 390 odst. 1 a další činnosti s tím nezbytně spojené, zejména poradu s klientem a odstranění vad návrhu, jiné plnění osobě podle odstavce 1 písm. a/ nenáleží.

(4) Osobě podle odstavce 1 písm. b/ odměna ani jiné plnění za sepis a podání návrhu na povolení oddlužení anebo také insolvenčního návrhu podle § 390 odst. 1 nebo poskytnutí jiné služby poskytované v oblasti oddlužení nebo v souvislosti s oddlužením nenáleží.

(5) Osoba podle odstavce 1 písm. a/, která sepsala a za dlužníka podala návrh na povolení oddlužení anebo také insolvenční návrh podle § 390 odst. 1, může odměnu podle odstavce 3 uplatnit pouze v insolvenčním řízení ve lhůtě podle § 136 odst. 3; tato pohledávka se považuje za pohledávku postavenou na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou.

(…)

65. Ve výše uvedené podobě, pro věc rozhodné, platí citovaná ustanovení Listiny a občanského soudního řádu beze změny od uzavření smlouvy o poskytování právních služeb. Ustanovení § 18 zákona o advokacii v citované podobě platilo od uzavření smlouvy o poskytování právních služeb do 30. 6. 2018 a ustanovení § 390a insolvenčního zákona v citované podobě platí od 1. 7. 2017.

66. Argumentuje-li dovolatel u této otázky tím, že dlužník (uzavřením smlouvy o poskytování právních služeb za přiměřenou odměnu) využil ústavně zaručené právo na právní pomoc, zakotvené v článku 37 Listiny, pak přehlíží, že pravidlo formulované v článku 37 odst. 2 Listiny na jedné straně negarantuje (nezaručuje) právo na právní pomoc bezplatně (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 24. 11. 2020, sp. zn. III. ÚS 2842/20, odstavec 16.), na straně druhé však ani nevyžaduje právo na právní pomoc „za přiměřenou odměnu“ z majetku osoby, které je právní pomoc poskytována [a tak, aby tato odměna byla uspokojena přednostně před dříve vzniklými (a lhostejno jakými) pohledávkami věřitelů této osoby]. Řada zákonů pak naplňuje ústavně garantované právo na právní pomoc zakotvené v článku 37 odst. 2 Listiny úpravami, jež osobě, které majetkové poměry nedovolují hradit si právní pomoc ze svého, umožňují (k její žádosti) poskytnout právní pomoc bezplatně. Taková ustanovení lze nalézt jak v procesních předpisech (srov. ustanovení § 30 o. s. ř. přiměřeně uplatnitelné a uplatňované v insolvenčních řízeních), tak v předpisech, jež zčásti nebo vůbec nemají procesní povahu. Možnost poskytnout „žadateli“ (jímž nemusela být jen fyzická osoba) právní službu bezplatně, upravoval v době uzavření smlouvy o poskytování právních služeb v § 18 též zákon o advokacii (v aktuálním znění srov. ustanovení § 18 až § 18d zákona o advokacii, ve spojení s § 55a zákona o advokacii).

67. Oproti dovolateli pak Nejvyšší soud neshledává žádné porušení ústavního práva na právní pomoc v tom, že osoba, která se nachází ve stavu úpadku (lhostejno, zda ve formě předlužení nebo ve formě platební neschopnosti), nevynaloží (nemá vynaložit) zbývající peněžní prostředky na svých účtech (na úkor věřitelů se staršími pohledávkami) na nově (za úplatu) sjednané právní služby advokáta (a požádá o bezplatnou právní pomoc). Advokát, který uzavře smlouvu o poskytování právních služeb za dohodnutou odměnu s klientem nacházejícím se ve stavu faktického úpadku, si má (musí) být vědom rizik, jež s sebou s přihlédnutím k insolvenční úpravě odporovatelnosti nese (v situaci, kdy insolvenční zákon zvláštní pravidlo přednosti pro takové pohledávky neobsahuje) skutečnost, že obdrží odměnu za poskytnuté právní služby, aniž budou uspokojeni věřitelé dříve vzniklých pohledávek za klientem. Srov. *mutatis mutandis* též závěry, jež Nejvyšší soud zformuloval na téma advokátovy ověřovací povinnosti při uzavření smlouvy o advokátní úschově peněz s klientem (složitelem), ohledně kterého je vedeno insolvenční řízení, v rozsudku ze dne 12. 11. 2021, sp. zn. 29 Cdo 2797/2019.

68. U právních služeb, jež klientu hodlá poskytovat za odměnu po zahájení insolvenčního řízení vedeného na majetek klienta, přitom advokátu zastupujícímu dlužníka na základě smlouvy o poskytování právních služeb za dohodnutou odměnu právní úprava dovoluje předejít následku spočívajícímu v neúčinnosti právního jednání představovaného zaplacením odměny tím, že si k jejich úhradě vyžádá předem (i před poskytnutím právní služby v daném časovém rámci) souhlas

insolvenčního soudu (§ 111 odst. 3 insolvenčního zákona); takto ale dovolatel u těch služeb, jež poskytl po zahájení insolvenčního řízení, nepostupoval. Přitom povinnost zdržet se jednání, směřujícího k uspokojení jejich pohledávek mimo insolvenční řízení, ledaže to dovoluje zákon, ukládá věřitelům též základní zásada insolvenčního řízení formulovaná v § 5 písm. d/ insolvenčního zákona. Vybočení z mezí pravidel formulovaných § 111 insolvenčního zákona je tedy v případě, že se tak děje na základě jednání věřitele, též porušením této zásady.

69. Argumentuje-li dovolatel možností hradit zastoupení advokátem přednostně při oddlužení, pak především přehlíží, že v rozhodném období (od uzavření smlouvy o poskytování právních služeb do zaplacení odměny) se taková úprava (§ 390a insolvenčního zákona) v insolvenčním zákoně nevyskytovala (a již proto nelze na jejím základě činit závěry pro danou věc). Nejvyšší soud nicméně na dané téma dodává, že úprava obsažená v § 390a insolvenčního zákona, účinná od 1. 7. 2017, upřednostňující odměnu advokáta (respektive některé z dalších osob uvedených v § 390 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona) tak, že tato pohledávka se považuje za pohledávku postavenou na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou (§ 390 odst. 3 insolvenčního zákona, ve spojení s § 169 insolvenčního zákona), na kterou se nevztahuje omezení podle § 111 odst. 1 insolvenčního zákona (srov. § 111 odst. 2 větu druhou insolvenčního zákona), má svůj původ v tom, že insolvenční zákon dlužníku kvalifikované zastoupení (jen) při sepisu návrhu na povolení oddlužení vnucuje (§ 390a odst. 1 insolvenčního zákona), byť s výjimkami (§ 390a odst. 2 insolvenčního zákona). Výše této odměny je přitom limitována částkou 4.000 Kč (bez daně z přidané hodnoty), potažmo (v případě společného oddlužení manželů) částkou 6.000 Kč (bez daně z přidané hodnoty); srov. § 390a odst. 3 část věty před středníkem insolvenčního zákona. Taková (minimální) odměna nadto zahrnuje také náhradu nákladů vynaložených v souvislosti se sepisem a podáním návrhů podle části věty před středníkem (§ 390a odst. 3 část věty za středníkem insolvenčního zákona). Namítá-li dovolatel v daných souvislostech nerovnováhu přístupu k právní pomoci mezi právnickou a fyzickou osobou, pak opět přehlíží, že úprava obsažená v § 390a insolvenčního zákona se týká i právnických osob, které podle zákona nejsou považovány za podnikatele a současně nemají dluhy z podnikání (srov. za použití argumentu *a contrario* též § 390a odst. 2 písm. b/ insolvenčního zákona), neboť i ty mohou projít oddlužením (srov. § 389 odst. 1 písm. a/ insolvenčního zákona).

70. Odpověď na otázku č. 3 tedy zní tak, že úprava obsažená v § 111 insolvenčního zákona se uplatní bez omezení i na právní jednání, jímž dlužník (klient) poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, a před rozhodnutím o úpadku uhradil svému advokátu pohledávku z titulu odměny za zastupování a za poskytnuté právní rady a služby.

71. Dovolání tak není důvodné ani ve vztahu k řešení otázky č. 3.

K otázce č. 4 (obsah reálně poskytnutých právních služeb)

72. Pro řešení otázky č. 4 je dále rozhodné i následující ustanovení občanského soudního řádu (jež v nezměněné podobě platí od zahájení sporu):

§ 120 (o. s. ř.)

> (1) Účastníci jsou povinni označit důkazy k prokázání svých tvrzení. Soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede.
>
> (…)

73. Co do řešení otázky č. 4 právní posouzení věci odvolacím soudem neobstojí.

74. Nejvyšší soud v rozhodnutích přijatých po vydání napadeného rozhodnutí vysvětlil, že ustanovení § 111 odst. 1 insolvenčního zákona obsahuje dvě autonomní (na sobě nezávislé) skutkové podstaty

omezení dlužníka v nakládání s majetkovou podstatou. Jde jednak o povinnost dlužníka zdržet se od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení (§ 111 odst. 1 věta první), jednak o oprávnění dlužníka plnit peněžité závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení jen v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem (§ 111 odst. 1 věta druhá). Přitom omezení dlužníka plynoucí z ustanovení § 111 odst. 1 věty druhé insolvenčního zákona není vázáno na podmínky určené ustanovením § 111 odst. 1 věty první insolvenčního zákona. Jinými slovy, plnil-li dlužník peněžité závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení v rozporu s pravidly obsaženými v ustanovení § 111 odst. 1 větě druhé insolvenčního zákona, není pro posouzení, zda jde o neúčinný právní úkon, významné, zda v důsledku takového plnění došlo (i) k podstatné změně ve skladbě, využití nebo určení majetku, který do majetkové podstaty náleží (může náležet) anebo k jeho nikoli zanedbatelnému zmenšení. Srov. shodně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 5. 2020, sen. zn. 29 ICdo 60/2018, uveřejněný v časopise Soudní judikatura, číslo 10, ročníku 2021, pod číslem 99, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2020, sen. zn. 29 ICdo 113/2018, uveřejněný pod číslem 27/2021 Sb. rozh. obč.

75. Odvolací soud (a před ním insolvenční soud) nepřijal ve skutkové rovině žádný závěr, z nějž by bylo lze usuzovat, zda, případně (v návaznosti na obsah smlouvy o poskytování právních služeb) v jakém rozsahu a na jakém základě, měl uspokojenou pohledávku za pohledávku vzniklou před zahájením insolvenčního řízení na majetek dlužníka (před 3. srpnem 2016). Přitom dovolatel [jenž jinak v průběhu sporu zaujal nesprávný názor, že ohledně specifikace provedených služeb v rozsahu nezbytném pro doložení odměny má povinnost mlčenlivosti – srov. přednes jeho zástupce při jednání u insolvenčního soudu dne 17. 5. 2019 (č. l. 36)] např. v odvolání (č. l. 53 až 57) uváděl, že fakturované právní služby poskytl dlužníku v období od 24. 6. 2016 do 30. září 2016.

76. Část poskytnutých právních služeb specifikoval zástupce dovolatele v rámci přednesu při označeném jednání insolvenčního soudu (č. l. 39) coby součást tvrzení, že šlo o právní služby poskytované v rámci provozování dlužníkova závodu nebo za účelem odvracení hrozící škody, k čemuž nabídl důkaz přehledem právních služeb, jenž byl podkladem pro vystavení faktury, a výslechem svědkyně Š. (coby členky statutárního orgánu dlužníka). Závěr, že insolvenční soud tyto navržené důkazy správně neprovedl, založil odvolací soud na úvaze, podle které i kdyby žalovaný v průběhu řízení tvrdil a prokazoval poskytnutí dalších právních služeb (smlouvě se vymykajících), nebylo by to významné pro posouzení neúčinnosti úkonu spočívajícího v platbě za služby poskytnuté na základě smlouvy. Tato úvaha je chybná.

77. Předmětem odpůrčí žaloby je právní jednání spočívající ve splnění dluhu (úhradě pohledávky vzešlé ze smlouvy o poskytování právních služeb). Dovolatel tvrdí, že fakturou, kterou dlužník uhradil, fakturoval (i) právní služby, které lze ve smyslu ustanovení § 111 odst. 2 věty první insolvenčního zákona mít za právní jednání nutná k provozování závodu v rámci obvyklého hospodaření nebo k odvrácení hrozící škody. Logika, podle které proto, že se s advokátem dohodl na určitém typu právních služeb, nemohl dlužník hradit jiné právní služby (zahrnuté v přehledu právních služeb, jenž byl podkladem pro vystavení faktury), zjevně neobstojí. Podstatné není, zač dlužník platit měl, nýbrž zač podle přehledu právních služeb zaplatil (a až na základě takového zjištění lze poměřovat provedenou platbu úpravou obsaženou v § 111 insolvenčního zákona).

78. Ustálenou judikaturou k výkladu ustanovení § 120 odst. 1 věty druhé o. s. ř. (jež určuje, že soud rozhoduje, které z navrhovaných důkazů provede) je především rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 10. 1998, sp. zn. 21 Cdo 1009/98, uveřejněný pod číslem 39/1999 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 39/1999“), nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 10. 2008, sp. zn. 21 Cdo 4841/2007, uveřejněný pod číslem 71/2009 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 71/2009“) Z judikatury Ústavního soudu srov. např. nález ze dne 6. 12. 1995, sp. zn. II. ÚS 56/95, uveřejněný pod číslem 80/1995 Sbírky

nálezů a usnesení Ústavního soudu, nebo nález ze dne 13. 9. 1999, sp. zn. I. ÚS 236/1998, uveřejněný pod číslem 122/1999 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu.

79. Z R 39/1999 a R 71/2009 plyne, že soud neprovede důkazy, které jsou pro věc nerozhodné a nemohou směřovat ke zjištění skutkového stavu věci (ke zjištění skutečností předvídaných skutkovou podstatou právní normy), jakož i důkazy, které jsou zjevně nabízeny jen proto, aby řízení bylo účelově prodlouženo (důkazy pro rozhodnutí bezvýznamné). Stejně tak neprovede důkazy, které byly pořízeny nebo opatřeny v rozporu s obecně závaznými právními předpisy (důkazy nezákonné). Důkazy nabídnuté dovolatelem insolvenčnímu soudu však zjevně patřily k těm, jež mohly objasnit skutkový stav věci (vyjasnit povahu poskytnutých právních služeb tak, aby bylo postaveno najisto, zda úhrada za takové právní služby (ne)byla právně dovoleným jednáním ve smyslu ustanovení § 111 odst. 2 věty první insolvenčního zákona. Odvolací soud pak pochybil, jestliže nezjednal nápravu této vady řízení před insolvenčním soudem (a navržené důkazy sám neprovedl).

80. Dovolací argumentace k otázce č. 4 (námitka, že soudy opomenuly pro věc rozhodné důkazy) je tudíž opodstatněná.

K otázce č. 5 (povinnost podat insolvenční návrh)

81. V situaci, kdy v důsledku opomenutých důkazů nebyla ve skutkové rovině postavena najisto otázka, jaké konkrétní právní služby dlužník dovolateli zaplatil, a kdy dovolání je v rovině argumentace k opomenutým důkazům opodstatněné (srov. řešení otázky č. 4), by řešení otázky č. 5 bylo v tomto stadiu řízení pro danou věc veskrze akademické. Proto se Nejvyšší soud řešením této otázky dále nezabýval.

K otázce č. 6 (poučovací povinnost dle § 118a o. s. ř.)

82. Pro řešení otázky č. 6 jsou dále rozhodná i následující ustanovení občanského soudního řádu (jež v nezměněné podobě platí od zahájení sporu):

§ 118a (o. s. ř.)

> (1) Ukáže-li se v průběhu jednání, že účastník nevylíčil všechny rozhodné skutečnosti nebo že je uvedl neúplně, předseda senátu jej vyzve, aby svá tvrzení doplnil, a poučí jej, o čem má tvrzení doplnit a jaké by byly následky nesplnění této výzvy.
>
> (…)
>
> (3) Zjistí-li předseda senátu v průběhu jednání, že účastník dosud nenavrhl důkazy potřebné k prokázání všech svých sporných tvrzení, vyzve jej, aby tyto důkazy označil bez zbytečného odkladu, a poučí jej o následcích nesplnění této výzvy.
>
> (…)

§ 213b (o. s. ř.)

> (1) V odvolacím řízení se postupuje podle § 118a; tento postup však nemůže vést k uplatnění nových skutečností nebo důkazů v rozporu s ustanovením § 205a nebo 211a nebo k uplatnění procesních práv, která jsou za odvolacího řízení nepřípustná.
>
> (2) Porušení ustanovení § 118a odst. 1 až 3 soudem prvního stupně je vadou řízení, jen jestliže potřeba uvést další tvrzení nebo důkazy vyplyne z odlišného právního názoru odvolacího soudu.

83. V občanském soudním řízení (v tzv. sporném řízení), pro které platí zásada dispoziční a projednací (a takovým bylo i řízení v této věci), je zásadně povinností účastníků řízení tvrdit skutečnosti významné pro rozhodnutí o věci samé a označit důkazy k prokázání svých tvrzení o skutečnostech významných pro rozhodnutí o věci samé. Protože ve sporném řízení stojí strany proti sobě a mají opačný zájem na výsledku řízení, povinnost tvrzení a důkazní povinnost zatěžuje každou ze sporných stran ve zcela jiném směru. Každá ze stran sporu musí v závislosti na hypotéze právní normy tvrdit skutečnosti významné pro rozhodnutí o věci samé a označit v zájmu jejich prokázání důkazy, na základě kterých bude moci soud rozhodnout v její prospěch (břemeno tvrzení a důkazní břemeno). Účastník, který netvrdil (žádné nebo všechny) skutečnosti významné pro rozhodnutí o věci samé nebo neoznačil důkazy potřebné k prokázání svých tvrzení o skutečnostech významných pro rozhodnutí o věci samé, nese případné nepříznivé následky v podobě takového rozhodnutí soudu, které bude vycházet ze skutkového stavu zjištěného na základě ostatních provedených důkazů (rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. 9. 2013, sp. zn. 31 Cdo 4616/2010, uveřejněný pod číslem 98/2013 Sb. rozh. obč.).

84. Jak Nejvyšší soud opakovaně vysvětlil ve svých rozhodnutích, poučovací povinnost podle § 118a o. s. ř. je vybudována na objektivním principu. Znamená to, že poskytnutí potřebného poučení není závislé na tom, zda se soud prvního stupně o potřebě poučení vůbec dozvěděl. Nebylo-li účastníku potřebné poučení poskytnuto, ačkoliv se tak mělo z objektivního hlediska stát, došlo i v tomto případě k porušení ustanovení § 118a o. s. ř. (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011, sp. zn. 29 Cdo 1829/2011, uveřejněný pod číslem 59/2012 Sb. rozh. obč. (dále jen „R 59/2012“).

85. Jestliže soud prvního stupně příslušné poučení neposkytne (lhostejno z jakých důvodů), musí tak učinit (je-li podáno odvolání) odvolací soud v odvolacím řízení (§ 213b odst. 1 o. s. ř.), a to bez ohledu na to, že již došlo ke koncentraci řízení (R 59/2012).

86. Poučení o důkazní povinnosti podle ustanovení § 118a odst. 3 o. s. ř. poskytne soud nejen účastníku, který dosud o sporném tvrzení neoznačil žádný důkaz nebo který sice o svém sporném tvrzení důkaz označil, avšak jde o důkaz zjevně nezpůsobilý prokázat sporné tvrzení, ale i tehdy, provedl-li ohledně sporného tvrzení účastníkem navržené důkazy, jestliže jimi nedošlo k jeho prokázání a jestliže proto (z důvodu neunesení důkazního břemene) by účastník nemohl být ve věci úspěšný [srov. např. rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 20. 6. 2012, sp. zn. 31 Cdo 619/2011, uveřejněný pod číslem 115/2012 Sb. rozh. obč.).

87. Ustanovení § 205a písm. d/ o. s. ř. dovoluje odvolateli uplatnit skutečnosti nebo důkazy, které nebyly uplatněny před soudem prvního stupně, jako odvolací důvod u odvolání proti rozsudku nebo usnesení ve věci samé i tehdy, jestliže jimi má být splněna povinnost tvrdit všechny pro rozhodnutí věci významné skutečnosti nebo důkazní povinnost, a to za předpokladu, že pro nesplnění některé z uvedených povinností neměl odvolatel ve věci úspěch a že odvolatel nebyl řádně poučen podle § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. Z této úpravy plyne, že odvolatel, jemuž se před soudem prvního stupně nedostalo řádného poučení o povinnosti tvrzení a důkazní povinnosti a který proto neměl ve věci úspěch, může (má možnost) splnit povinnost tvrzení a důkazní povinnost i tím, že svá tvrzení doplní a odpovídající důkazy k nim nabídne z vlastní iniciativy v podaném odvolání. Odvolací soud pak má povinnost tato tvrzení a důkazní návrhy zohlednit při projednání odvolání.

88. Jde-li o tvrzení a důkazy, jejichž uplatněním v podaném odvolání odvolatel beze zbytku splnil svou povinnost tvrzení a důkazní povinnost, takže příslušné skutečnosti jsou již řádně tvrzeny a nabídnutými (a odvolacím soudem provedenými) důkazy prokázány, pak odvolací soud již nemusí (ve smyslu § 213b odst. 1 o. s. ř.) přikročit k poučení dle § 118a o. s. ř., ačkoli soud prvního stupně takové poučení účastníku nesprávně neposkytl. O takovou situaci však v dané věci nešlo. Odvolací soud na jedné straně dospěl k závěru, že odvolateli se od insolvenčního soudu nedostalo řádného

poučení dle § 118a odst. 1 a 3 o. s. ř., na druhé straně však měl tuto vadu řízení za nevýznamnou jednak proto, že odvolatel (co do povinnosti tvrzení) žádná další tvrzení (o naplnění výjimek předjímaných ustanovením § 111 odst. 2 věty první insolvenčního zákona) v odvolání neuplatnil, jednak proto, že předmět smlouvy o poskytování právních služeb takovou právní pomoc žalovaného nezahrnoval, a proto, že pouhé obecné tvrzení o odvracení „možných škod“ nelze bez dalšího zahrnout pod výjimku dle § 111 odst. 2 insolvenčního zákona (srov. reprodukce napadeného rozhodnutí v odstavci 17. výše).

89. V tom, že odvolatel, jemuž soud prvního stupně neposkytl řádné poučení dle § 118a odst. 1 o. s. ř. ač řádně nesplnil povinnost tvrzení, v podaném odvolání tato tvrzení neuplatnil sám (z vlastní iniciativy), však nelze spatřovat důvod, pro který by takové (řádné) poučení neměl poskytnout odvolateli odvolací soud (§ 213b odst. 1 o. s. ř.). Vytýká-li odvolací soud odvolateli v daných souvislostech, že jeho dosavadní tvrzení o odvracení „možných škod“ je obecné, takže z něj nelze usuzovat na výjimku dle § 111 odst. 2 insolvenčního zákona, pak tím (poměřováno obsahem) sám poukazuje na to, že dovolatel povinnost tvrzení ve vztahu k námitce, že jde o tento typ výjimky, nesplnil řádně (požadavek, aby odvolací soud v takovém případě poskytl odvolateli řádné poučení podle § 118a odst. 1 o. s. ř., se tím jen umocňuje). K nedostatkům úvahy založené na tom, že pro posouzení výjimky dle § 111 odst. 2 insolvenčního zákona není podstatné, jaké služby odvolatel dlužníku skutečně poskytl, nýbrž to, že výjimce neodpovídají právní služby, jež podle smlouvy o poskytování právních služeb měly být poskytnuty, odkazuje Nejvyšší soud na závěry, jež potud přijal při odpovědi na otázku č. 4.

90. Určuje-li ustanovení § 213b odst. 2 o. s. ř., že porušení ustanovení § 118a odst. 1 až 3 o. s. ř. soudem prvního stupně je vadou řízení, jen jestliže potřeba uvést další tvrzení nebo důkazy vyplyne z odlišného právního názoru odvolacího soudu, pak tak činí nikoli proto, že by takové porušení procesního práva soudem prvního stupně nemělo mít žádné právní následky, nýbrž proto, aby možnost zjednat nápravu takového porušení (potřebné poučení poskytnout) mohl realizovat (postupem předjímaným v § 213b odst. 1 o. s. ř.) odvolací soud.

91. Odvolací soud tedy tím, že způsobem předepsaným v ustanovení § 213b odst. 1 o. s. ř. nepostupoval (jak patrno i z protokolu o jednání před odvolacím soudem konaném 12. září 2019, č. l. 85-86), zatížil odvolací řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci a dovolání je potud důvodné.

92. Nejvyšší soud proto, aniž nařizoval jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), napadené rozhodnutí zrušil včetně závislých výroků o nákladech řízení a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1 a 2 o. s. ř.).

93. Nejvyšší soud nepřehlédl, že dovolatel doplnil dovolací argumentaci podáním datovaným 24. 6. 2020. Po uplynutí dovolací lhůty však k novým (dalším) argumentům v tomto podání uvedeným již nelze přihlédnout (§ 242 odst. 4 o. s. ř.).